

להתוודע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בש"ס

בבורות דף נח

קפץ אחד מן המנויין לתוך העדר

בבבורות דף נ"ח: במשנה, קפץ אחד מן המנויין לתוכן, הרי אלו פטורין.

- א -

בגדר עשירי ודאי ולא עשירי ספק

מדוע אחד מן המנויים שנתערב ברוב אינם מנויים אינו בטל ברוב / מדוע אין אומרים בזה 'כל דפרוש מרובא פרוש' / ספק שהולכין בו אחר הרוב אינו נקרא בשם עשירי ודאי / קהל ודאי לגבי איסור ממזר / מה שמעמידין בהמה בחזקת כשרה הוא מפני שהולכין אחר הרוב / כשכבר נקבע הרוב לגבי שאר דיני התורה נחשב עשירי ודאי / הבדל בין רובא דאיתא קמן ובין רובא דליתא קמן / ספירה של ספק אינה נחשבת ספירה אפילו במקום רוב

- תוס' הרא"ש, רעק"א, שב שמעתתא, מנחת חינוך, שערי ישר -

א. התוס' בבבא מציעא דף ו': (ד"ה קפץ) מקשים מדוע אם קפץ אחד מן המנויין לתוכן כולן פטורין, ולמה לא נאמר דאחד מן המנויין שנתערב ברוב אינן מנויין יהא בטל ברוב, ויתחייבו כולם במעשר. ואין לומר דזה משום שבהמה הוא דבר שבמנין ואינו בטל, שהרי מה שדבר שבמנין אינו בטל הוא רק מדרבנן, אבל מן התורה גם דבר שבמנין בטל ברוב, וא"כ מן התורה ראוי שיתחייבו כולם במעשר. והניחו בקושיא.

ובתוספות הרא"ש שם מקשה ג"כ דיהא בטל ברוב, והוא מתרץ דאינו בטל ברוב משום שהוא דבר שבמנין. ושוב הוא מקשה דמכל מקום הרי אפשר לפזר את כל הבהמות ושוב נלך אחר הרוב מדין כל דפרוש מרובא פרוש, שנתלה את כל אחת שנפרשה מן הרוב שאינן מנויים.

וכתב דכיון דאצל מעשר בהמה אמרה תורה 'עשירי ודאי' ולא עשירי ספק (כדאי' בגמ' לעיל בעמוד זה), לכן אין מועיל מה שנלך אחר הרוב לומר על כל אחת שהיא מן הרוב שאינם מנויין, כי עדיין זה נחשב לעשירי ספק, ואע"ג שלגבי איסורין אמרה תורה שהולכין אחרי הרוב, וגם מועיל ביטול ברוב שיהא האיסור נהפך להיתר, מכל מקום אין זה מועיל לגבי מעשר שיחשב עשירי ודאי, ועדיין נחשב עשירי ספק, ע"כ.

והיינו, דבדבריו אלו מתיישב הן מה שאין מועיל בזה ביטול ברוב, והן מה שאין אומרים כל דפרוש מרובא פרוש, כי בין אם נאמר שיש בזה 'ביטול ברוב' ובין אם נאמר שיש לנו 'לילך אחר הרוב' לא יהא נחשב עשירי ודאי.

כיוצא בזה, בשיטה מקובצת שם מביא דהריטב"א מקשה מדוע כולם פטורים מן המעשר הרי כיון שהמנוי הזה אינו ניכר, יהא בטל ברוב כתרומה שנפלה לתוך טבל שהיא בטלה. והוא מביא דהתוס' מתרצים דהטעם הוא משום דבעלי חיים לא בטילי, ואע"ג דמן התורה גם בעלי חיים בטלים, עם כל זה הרי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. והוא חולק על זה, וכתב דלא עקרו חכמים דבר מן התורה אלא כדי לעשות איזה גדר או סייג לתורה, אבל בלא זה לא עקרו חכמים דבר מן התורה, וא"כ לא מסתבר שמה שאינו בטל הוא משום שהוא דבר שבמנין שאינו בטל מדרבנן.

ולכן כתב דלכן אין מועיל בזה ביטול ברוב מפני שהתורה אמרה עשירי ודאי ולא עשירי ספק. והיינו דאפילו אחרי ביטול ברוב עדיין הוא בגדר עשירי ספק. **א]**

והנה דברי הרא"ש והריטב"א מתפרשים בכמה דרכים, כמו שיבואר.

דהנה בשו"ת רבי עקיבא איגר מהדו"ת סי' ק"ח (ד"ה ובזה) מקשה דלדברי הרא"ש דאפילו על ידי רוב עדיין נחשב עשירי ספק, ואינו נחשב עשירי ודאי, א"כ תקשה לגבי מה שדרשו בקידושין דף ע"ג. מקרא (דברים כ"ג) ד'לא יבא ממזר בקהל ה'' ב'קהל ודאי' הוא דלא יבא, הא ב'קהל ספק' יבא, והרי בחולין דף י"א. אמרו דאילולי שהולכין אחר הרוב היה מקום לחוש על כל אדם אולי הוא ממזר, כי אולי אמו זינתה עם איש אחר, ומה שאין חוששים על כל אדם אולי הוא ממזר, זה משום דרוב בעילות אחרי הבעל, ומעתה אם נאמר דבמקום שהולכין אחרי הרוב עדיין אינו בגדר ודאי אלא בגדר ספק, נמצא שלא יצוייר כלל 'קהל ודאי', כי מה שאין חוששים על הקהל שהם ממזרים זה משום שהולכין אחרי הרוב, ומוכח מזה דכשהולכין אחרי הרוב נחשב ודאי ולא ספק.

ומתרץ הגרעק"א דכיון שהנידון שיש על כל אדם אם הוא בנו של איש זה שמוחזק לאביו, נוגע גם לשאר דיני התורה, לפיכך מאחר שלגבי שאר דיני התורה הולכין אחרי הרוב, כבר נקבע שזה אביו, וממילא נחשב ל'קהל ודאי', ומה שכתב הרא"ש דאפילו על ידי הילוך אחרי הרוב עדיין נחשב בגדר ספק אמור דוקא לענין קפץ אחד מן המנויין שכל הנידון הוא לגבי אם ע"י רוב יחשב עשירי ודאי או לא, דבזה כתב דע"י רוב לא יחשב עשירי ודאי.

כיוצא בזה, בשו"ת רבי עקיבא איגר שם (ד"ה עוד יש) מקשה דלפי דברי הרא"ש דכשהולכים אחר הרוב עדיין אינו נחשב עשירי ודאי, נמצא דלא מצינו כלל בהמות שיתחייבו במעשר בהמה, שהרי טריפה נתמעט ממעשר בהמה מקרא ד'כל אשר יעבור תחת השבט', והרי בחולין דף י"א. מבואר דמה שאוכלין בשר בהמה בלי לבדוק כל סימני טרפות, הוא משום דרוב בהמות כשרות הן, ואם נאמר דע"י שהולכים אחרי הרוב עדיין אינו נחשב

השלמות והוספות

א] בשערי ישר שער א' פרק ה' מעיר בדברי הרא"ש ובדברי הריטב"א במה שכתבו אפילו לענין ביטול ברוב דעדיין נשאר בגדר ספק ואינו עשירי ודאי, בשלמא בדין כל דפרוש מרובא פרוש יש לומר שעדיין הוא בגדר ספק, אבל ע"י ביטול ברוב הרי נהפך האיסור להיתר. ראה בדבריו שם, וראה עוד חידושי רבי שמעון שקופ בב"מ סי' ז' אות ג'.

עשירי ודאי, נמצא דכל מעשר בהמה אינו עשירי ודאי, כי אין יודעים בודאי שאינה טריפה אלא ע"י שהולכים אחר הרוב, ובזה עדיין אינו נחשב עשירי ודאי.

וכתב הגרעק"א על פי דרכו דלגבי טריפות מאחר שהנידון אם בהמה זו כשרה או טריפה נוגע לשאר דיני התורה, לפיכך אחרי שלגבי שאר דיני התורה נקבע שהיא בהמה כשרה, שוב גם לגבי מעשר נחשב עשירי ודאי. ומה שכתב הרא"ש דעל ידי שהולכין אחר הרוב אינו נחשב לודאי אמור דוקא בקפץ אחד מן המנויים שהליכתו אחרי הרוב נוגע אך ורק לדבר זה אם בהמה זו היא עשירי ודאי או לא.

אמנם בעיקר הקושיא דלפי דברי הרא"ש לא מצינו קהל ודאי כי מה שמחזיקין כל איש בחזקת כשר הוא מפני דרוב בעילות אחרי הבעל, בספר שב שמעתתא (שמעתא ב' פרק ט"ו) מתיישב הדבר בדרך אחרת, כי שם כתב דיש הבדל בזה בין רובא דאיתא קמן ובין רובא דליתא קמן, דמה שכתב הרא"ש דע"י רוב עדיין אינו נחשב לעשירי ודאי אמור דוקא ברובא דאיתא קמן, כמו בקפץ אחד מן המנויין לתוך העדר ואנו יודעים שרק בהמה אחת היא מן המנויין ורוב הבהמות אינן מנויים, דבזה מה שהולכין אחר הרוב אינו מצד הסברא אלא שכן אמרה תורה לקבוע את הדין על פי הרוב, לכן עדיין נחשב ספק ולא ודאי. אבל ברובא דליתא קמן, כגון מה שנקבע שזה אביו מפני שרוב בעילות אחר הבעל, זהו רוב שנקבע מצד הסברא, מפני שזהו דרך העולם וטבע הבריאה שרוב בעילות אחרי הבעל, וכיון שהוא רוב מצד הסברא גם הרא"ש מודה שזה נחשב לודאי ולא לספק, ולכן לגבי הלאו דלא יבא ממזר בקהל ה' כל אדם נחשב לודאי קהל ה' ואינו נחשב לספק קהל ה' אע"ג שכשרותו נקבע על פי מה שהולכין אחרי הרוב.

וכתב במנחת חינוך מצוה ש"ס (אות י') דבסברא זו מתיישב מדוע אין אומרים בכל מעשר בהמה שלא יחשב עשירי ודאי מפני שצריכים לקבוע על פי רוב שאינה טריפה, ועל ידי שהולכין אחר הרוב עדיין אינו עשירי ודאי (כקושיית הגרעק"א הנ"ל). ולפי דברי הש"ש מתיישב היטיב, שהרי מה שרוב בהמות הן כשרות הוא רובא דליתא קמן, שהרי אין לפנינו כך וכך בהמות כשרות וכך וכך בהמות טריפות, אלא שזהו טבע הבריאה שרוב בהמות כשרות, ולכן אחרי שהולכין אחר הרוב דליתא קמן, הרי זה נחשב ודאי ולא ספק. ב]

ובשערי יושר שער א' ריש פרק ה' מיישב קושיות אלו בדרך אחרת, והוא על פי מה שמבאר דמה שכתב הרא"ש דבקפץ אחד מן המנויים אפילו אם נלך אחר הרוב עדיין לא יחשב עשירי ודאי אלא עשירי ספק, כוונתו הוא דכיון שקדושת מעשר בהמה חל ע"י שמונה את הבהמות וסופר מספר א' ב' ג' ד' עד עשרה והעשירי יהא קודש, בזה סובר הרא"ש דאין מועיל מה שנלך אחר הרוב, כי מניית מספר הבהמות צריך שיהא בדרך ודאי, אבל במונה מספר שאצל המונה אינו ברור מה הוא סופר, אינו נחשב בגדר מספר כלל, וזהו שאמרו עשירי ודאי ולא עשירי ספק, כי כשהוא מסופק אם זה עשירי או לא, אפילו אם קמי שמיא גליא שהוא עשירי, אין זה נחשב שמנה הבהמות והגיע למספר עשירי, מאחר שהוא בעצמו אינו יודע אם זה באמת עשירי, ועל זה כתב הרא"ש דאין מועיל מה שהולכים אחר הרוב, כי נהי שאמרה תורה לקבוע דיני התורה על פי רוב, מכל מקום אינו נחשב אצל המונה שהוא יודע באמת מה שהוא סופר ומונה, ולכן אין זה עשירי ודאי. ג]

ונמצא לפי זה דלגבי לאו דממזר נחשב כל אדם 'קהל ודאי' אע"ג שכשרותו של כל אדם נקבע על פי רוב, כיון שאינו תלוי במנין. וכן לענין מה שמחזיקין כל בהמה בחזקת כשרה על פי מה שרוב בהמות הן כשרות אינו מגרע שלא יחשב עשירי ודאי, שהרי אצל המונה אין שום ספק במספרו, ומאחר שבהמה זו נקבע על פי רוב שהוא בהמה כשרה, ממילא היא בכלל עשירי ודאי.

- ב -

היתר בהיתר אינו בטל

אין ביטול מועיל על האחד מן המינויים שנתערב להתחייב בחיוב מעשר שני

- חמדת שלמה -

ב. במה שהקשו בתוס' מדוע לא יתבטל אותו המנוי בתוך שאר הבהמות שלא נמנו ויתחייבו כולן במעשר, בחי' חמדת שלמה שם כתב דיש ליישב קושייתם על פי הכלל שכתב במשנה למלך בפרק ז' מהלכות מעילה הלכה ו' דהיתר אינו בטל ברוב איסור שיחול על ההיתר שם איסור, ודוקא איסור בטל ברוב היתר שע"י הרוב יופקע ממנו שם האיסור, אכן אין ביטול ברוב מועיל שיחול על המיעוט שם מחודש.

וכתב דלפי זה יש ליישב בפשיטות קושיית התוס', דאין לומר שאותו המנוי שקפץ לתוך המנויים יתבטל ויחול עליו חיוב מעשר בהמה, דכיון שכבר נפטר ע"י שנמנה עם אחרים, לא יועיל ביטול שיחול עליו חיוב למנות אותו פעם שניה למעשר בהמה, כי כשם שביטול ברוב מועיל רק להפקיע שם איסור מן המיעוט, ולא לחדש איסור על ההיתר, כמו כן אין ביטול מועיל לחדש חיוב מעשר על אחד מן המנויין שכבר נפטר מן המעשר.

השלמות והוספות

ביאור ההבדל בזה בין רובא דאיתא קמן ובין רובא דליתא קמן

- באר יצחק -

ב] בשו"ת באר יצחק חיו"ד סי ט"ז (ענף ד') מקשה ג"כ על דברי הרא"ש ממה שלאו דממזר נאמר על קהל ודאי ולא על קהל ספק, אע"ג שצריכים לבא למה שרוב בעילות אחר הבעל, וכן ממה שאין מעשר בהמה נוהג בטריפה, ועם כל זה מה שאנו יודעים שאין הבהמה טריפה הוא מפני שהולכים אחרי הרוב, ועם כל זה נחשב עשירי ודאי, והוא כתב כדברי הפוסקים האלו קצת בסגנון אחר, ותו"ד, דמה שכתב הרא"ש דע"י רוב אינו נחשב לודאי זה רק כשיש מיעוט וגם רוב לפנינו, ובזה אע"ג שהולכין אחר הרוב, מכל מקום כיון שיש מיעוט לפנינו שמתנגד לרוב, עדיין נחשב בגדר ספק ולא בגדר ודאי. אבל לגבי קהל ודאי וכן לגבי טריפה שלא נתברר כלל שיש מיעוט לפנינו, אלא שאנו דנין אם יש כאן איסור כלל במקום הזה או לא, מאחר שהרוב מברר לנו שאין כאן איסור כלל, הרי זה בירור בשם ודאי, דכיון שאין כאן מיעוט לפנינו נחשב הרוב לודאי.

וביתר ביאור, כי ברובא דאיתא קמן היינו שכבר נולד אצלינו הספק מחמת הרוב והמיעוט, ולכן אע"ג שאמרה תורה לקבוע הדין על פי הרוב, אין זה אלא דין תוריי להתנהג על פי רוב, אבל הספק שנתעורר אצלינו עדיין הוא קיים, ולכן אינו נחשב עשירי ודאי. אבל ברובא דליתא קמן, מה שאמרה תורה לילך אחר הרוב היינו שאין לנו כלל לעורר ספק על בהמה אולי היא טריפה, דכיון שרוב בהמות כשרות הן, וזה מחמת טבע הבריאה שהן נולדות כשרות, מהיכי תיתי להעלות ספק על בהמה זו אולי היא טריפה, וכיון דמה שאמרה תורה ברובא דליתא קמן שאין לנו להעלות ספק אולי היא טריפה, הרי זו עשירי ודאי, שהרי מעולם לא עלה ספק בדבר לחשוב אולי היא טריפה.

ספירת העומר כשסופר שני מספרים מפני הספק

- שערי ישר *

ג] בשערי ישר שם כתב סברא זו גם לענין מצות ספירת העומר דמי שהוא מסופק באיזה יום מימי הספירה הוא עומד, אם הוא ביום ג' או ביום ד', אפילו אם יספור ויאמר שני הימים אינו מקיים בזה מצות ספירת העומר, כי ספירה הוא דוקא כשברור לו המספר שהוא סופר, אבל אם אומר שני מספרים ואינו יודע באיזה יום הוא עומד אינו נחשב לספירה כלל.

לשמיעת שיעורי 'להתוודע' בשפות השונות, להצטרפות למנויים, ולתרומות חייגו:
ארץ ישראל: 02-9904001 אנגליה: 44-203-5193544 ארה"ב: 718-2982416
לשאלות ותשובות בעניני השיעור עם רבני המערכת: Rabbi@lehisvada.com
כל הזכויות שמורות
למערכת מכון 'להתוודע'
info@lehisvada.com
להתוודע